

A Szent László-legenda szöveghagyományozódásáról (Ismeretlen legendaváltozat)

I. Magyar szentek legendáriuma a 14. századból

A gráci Egyetemi Könyvtárban található egy kódexkolligátum,¹ amely már a 15. században a seitzi karthauziak könyvtárában volt.² Ennek első tagja egy 14. században keletkezett legendáriumot tartalmaz.³ Ezt a részt „Legende rare”-nak nevezi egy 15. századi kéz, melynek bejegyzése szerint a kötetben az alábbi legendák találhatók:

„s. Elysabeth — s. Ladislav Regis vngarie — s. Stephani Regis vngarie — s. Emerici — s. Adalberti — s. Colomanni — s. Wentzeslay — s. Barbare — s. Maximiliani — s. Judoci — Mauri abbatis — Epitafium beate Paule a sancto Jeronimo presbitero editum — s. Stanislai episcopi.”⁴

Ma csak Erzsébetről, Lászlóról, Istvánról, Imréről, Adalbertről, Mórról és Pauláról találhatók meg a kötetben a jelzett művek, azok is egyértelműen négy részre különíthetők el, s öt kéz írásai. A 63 levélből 18-at foglal el Szent Erzsébet legendája, a 19–32. leveleken Szent László, Szent István, Szent Imre és Szent Adalbert, a 33–52. leveleken Szent Mór apát, az 53–63. leveleken pedig a Szent Pauláról szóló legenda olvasható. Az utóbbinak az eleje hiányzik, a legenda szövegét két kéz írta. A Szent Mórról szóló legendának és a Szent Erzsébetről szólónak is hiányzik a vége. A szövegek a 33–52. levelek kivételével egy oszlopban íródtak.

A kódexben előforduló seitzi karthauzi tulajdonosbejegyzést⁵ támogatja az egykorú, 15. századi kötés tábláján megmaradt levél is, amelyet egy prágai karthauzi szerzetes írt a seitzi priornak.⁶ Ebből jogosnak látszik arra következtetni, hogy a kolligátum, benne az általunk most tárgyalandó magyar legendáriummal, a seitzi karthauzi kolostorban állt össze mai formájában.

A 19–32. levelek központozása alapján arra következtethetünk, hogy az ott szereplő legendákat valamelyik szerzetesrend ebédlőjében olvasták fel.

¹ A nagyobbbrészt legendákat és sermokat tartalmazó kötet részletező leírása: *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Graz*, bearbeitet von Anton KERN. Band 2. Wien 1956. nr. 1239. Papír, 129 levél, 220 × 140 mm. 14/2. század. Vörös vaknyomásos, 15. századi bőrkötésben. Ezúton köszönöm meg KÓKAY Györgynek, hogy a kötetre felhívta figyelmemet.

² 15. századi bejegyzések: f. 2. és f. 125.: „Iste liber est monasterii s. Johannis in Seytz ord. Cart.”

³ ff. 2–63.

⁴ f. 1.

⁵ A seitzi karthauziak könyvtáráról l. MOIROL, Maria: *Zur Bibliotheksgeschichte der Kartause Seitz. Die Kartäuser in Österreich*, Bd. 1. (Analecta Cartusiana 83.) Salzburg 1980. 21–47.

⁶ f. 1.

B. Bischoff áttekintése szerint a szóban forgó központozás a 11. század után terjedt el, először a cisztercieknél, a 13. században a domonkosoknál, majd a karthauziaknál, azután a devotio modernában.⁷

A magyarországi szentek közül csak Szent Gellért legendája hiányzik a 19–32. levelekről. De Gellért neve nem szerepel pl. a Gyöngyösi Gergely által közölt, s a 14. század végére datált mértéktartó pálos ünnepjegyzékben sem, míg legendáriumunk négy szentje (Adalbert, István, László, Imre) megtalálható.⁸ Szent Erzsébet legendája nem az általunk vizsgált legendák közt szerepel a kötetben, s ő nem is csak magyar szent. A 19–32. levelek különállását bizonyítja az is, hogy a nem ott szereplő legendák (Erzsébet, Mór, Paula) szövegében nem szerepelnek a felolvasást segítő interpunkciós jelek. A Szent László, Szent István, Szent Imre és Szent Adalbert legendáit tartalmazó 14 levél úgy íródott folytonos írással, egy kéz által, hogy az első (19.) levél csak a másoló tollpróbáit tartalmazza,⁹ az utolsó (32.) rektóján pedig explicit olvasható:

„Explicit Legenda de sancto Adalberto cum ceteris suprascriptis Legendis. Rogamus in domino orate pro nobis humiliter et petimus ut nos recommedet [recte: recomendet] frater oracionibus. Valet in domino.”

Vagyis e legendárium abban a formában őrződött meg, ahogy keletkezett. Az explicit megerősíti fentebbi megállapításunkat: a legendák provenienciáját valamely magyarországi szerzetesrend liturgikus gyakorlatában kell keresnünk. A 14. század második felében virágkorát élő seitzi kolostorba kerülésére elfogadhatónak látszó feltételezésünk van. Ugyanis egy ideig ott tartották a karthauzi rend általános káptalanjait, s a magyarországi kolostorok alapításánál is a Seitzből származók játszották a fő szerepet. Nagy Lajos lövöldi kolostoralapítása (1364) után azonban több pálos szerzetes is átlépett a szigorúbb karthauziakhoz.¹⁰ A belföldi tagok számának emelkedése, továbbá a laikus testvérek hazai volta szükségessé tehetette, hogy a rend engedélyeztesse hazai szentjeink tiszteletét. Ennek az engedélyezettetésnek éppen Seitzben kellett történnie az ott ülésező általános káptalanon, esetleg éppen a most előkerült legendárium alapján. Egyébként az erős központi irányítású rend még Szent István napjának valódi ünnepként való megülését is csak 1426-tól engedélyezte magyarországi házaiban.¹¹

Ezen alkalommal csak a Szent László-legenda szövegét vizsgáljuk és adjuk ki.¹² Az 1938-ban megjelent kritikai kiadás¹³ óta ez az első jelentősebb új szöveg-

⁷ BISCHOFF, Bernhard: *Paläographie des römischen Altertums und des abendländischen Mittelalters*. Berlin 1979. 215.

⁸ TÖRÖK József: *A magyar pálosrend liturgiájának forrásai, kialakulása és főbb sajátosságai*. Bp. 1977. 49–51.

⁹ A tollpróbák közt: „Adest namque dies sanctissimi dyonisij.”

¹⁰ Seitz szerepéről, a lövöldi kolostorról és a pálosok átlépéséről I. DEDEK CRESCENS Lajos: *A karthauziak Magyarországon*. Bp. 1889. 137–143. L. még: MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Bp. 1977. 255.

¹¹ 1426: „Steffani regis et ap. ungarorum festum possunt domus in vngaria cum candelis et refectorio celebrare.” Az adatot az ÖNB 1726. számú (Aggsbachból származó) kódexe alapján közölte DEDEK CRESCENS i. m. (10. sz. jegyzet) 242.

¹² A Szent Istvánról, Szent Imréről és Szent Adalbertről szóló legendák szövegelemzését más alkalommal végezzük el.

¹³ *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Ed. E. SZENTPÉTERY. (A továbbiakban SRH) I–II. Bp. 1938. A BARTONIEK Emma által gondozott László-legenda: SRH II. 509–527.

részeket, és az ismert variánsoknál gyakran jobb olvasatokat nyújtó legenda-változat, ráadásul ez az egyik legrégebb fennmaradt kézírata legendánknak.¹⁴ Szövege mintegy 1/7 részben volt eddig ismeretlen. Nagyon jelentős, s kiadásunkban érvényesülő szempont az is, hogy a szöveg központozását közölve, a korabeli olvasási gyakorlattal segítsünk a kolonok ritmizálásának megállapításában.¹⁵

II. A legendárium Szent László-legendája

Szent László legendájának eddig két változatát ismertük. A hosszabb, ún. Nagyobb legendát egy Bécsben (ÖNB Cod. 3662. ff. 102' — 104') és egy Münchenben (Cm 18624. ff. 49 — 55.) található kódex őrizte meg. Mindkettő a 15. századból származik, a Bécsben őrzött a század végéről. A rövidebb, ún. Kisebb legenda lelőhelyei: Gyulafehérvár (Batthyánaeum, J 76. ff. 396 — 397. — B); Párizs (Mazarin Könyvtár, nr. 1733. ff. 404 — 406. — egykor a Bibliotheca Corsondonckianában, innen a jelölése: C); Legendae sanctorum Regni Hungariae in Lombardica Historia non contentae (Strassburg, 1484 — 1487 közt, stb.) c. kiadványban (pl. App. 57. — Innen jelölése: A). A gyulafehérvári kézirat 14. századi, az utóbbiak (kézirat ill. nyomtatott kiadások) a 15. századból valók.

Bartoniek Emma a kritikai kiadás bevezetőjében megállapította, hogy a kétféle változat közös alapszövege egy ma nem ismert legendából származik. A régi alapszöveg szerinte — és a későbbi, e legendákkal foglalkozó szakirodalom többsége szerint is — inkább a Nagyobb legendában őrződött meg, de nem mindig. A kétféle változat egymásból nem vezethető le. További megállapítása: a krónikát az őslenda szerkesztője forrásként használta.¹⁶

Gerics József mindezeket jogi fejtegetésekkel is megtámogatta.¹⁷ Ugyanis Csóka J. Lajos a magyarországi latin nyelvű irodalomról szóló kötetében¹⁸ vitatja, hogy a László-kori Gesta az elsődleges. Szerinte történeti eseményekben a forrás egy pannonhalmi Chronica Hungarorum. Nem mindig meggyőző forrás-elemzés alapján Csóka a bencés Regula és liturgia nagy hatásával számolt. Az általa bencés eredetűnek tartott Pray-kódex szerkesztőjében vélte megtalálni a Szent László-legendát megalkotóját. Keletkezési helyként Pannonhalmát (esetleg Somogyvárt), keletkezési időként pedig II. András uralkodásának első évtizedét következtette ki, illetve feltételezte. A kétféle változatnak Csóka szerint nincs különösebb jelentősége. Fogalmazásából azonban az derül ki, hogy szerinte a Kisebb legenda a Nagyobból jött létre, némi átdolgozással.

¹⁴ A Gyulafehérvárott őrzött kódexet (mely Bartoniek szerint szintén a 14. századból való) nem állt módunkban tanulmányozni.

¹⁵ A Szent László-legendát stílusáról I. HORVÁTH János (ifj.): *Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái*. Bp. 1954. 188 — 195.

¹⁶ SRH II. 509 — 511.

¹⁷ GERICS József: *Krónikáink és a Szent László-legendát szövegkapcsolatai*. Középkori kútfőink kritikus kérdései. Szerk. HORVÁTH János és SZÉKELY György. Bp. 1974. 113 — 136.

¹⁸ CSÓKA J. Lajos: *A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI — XIV. században*. Bp. 1976. 226 — 262.: (Szent László legendája), 647 — 672.: (A Hóman-féle Szent László-kori Gesta Ungarorum létkérdése.).

Mezey László újabban megjelent tanulmányában¹⁹ a kétféle legendaszöveg azonos, liturgikus rendeltetését említi. Szerinte a Nagyobb legenda a *cursus monasticus*, a Kisebb a *cursus ecclesiasticus* középkori szövegrendezésének felel meg.

A Fodor Adrienne által közölt breviáriumbeli legenda-változatok²⁰ néhány, nem jelentéktelen szövegvariánst leszámítva a Kisebb legenda első hat fejezetét, illetve azok rövidített változatát adják. A három változat (I.: hosszabb, „bővített” — II.: rövidebb, régiebb? — III.: rövidebb, más forrást követő) Szent László jellemzésénél kettős szövegű: László megjelenése az egyik változatban (I. és III.) az oroszlánéhoz, a másikban (II.) Priamoséhoz hasonló. Az utóbbi, melyet két, egymással nyilvánvalóan összefüggő 16. század elejei breviáriumban²¹ találunk meg, fegyelmezett, rövid, nyelvezete is fölötte áll a másik (oroszlános) változat szövegének. Mezey László ezen megállapításai alapján a változatokat közlő Fodor végkövetkeztetése az, hogy „a Priamos-hasonlatot tartalmazó legenda-változat a régiebb, a tömörebb és tényszerűbb, a Szentpétery és Gombos²² által kiadott *Legenda minor* pedig ennek egy későbbi, a csodákkal kiegészített változata. . . . Teljesebb és életszerűbb képet adott Lászlóról, mint az I. számú legendát kivonatoló esztergomi breviárium.²³ Felfigyelhetett erre a XVI. század elejei új kiadás összeállítója, talán a humanisták második nemzedékéhez tartozó valamelyik nagy tudású esztergomi kanonok, és a régi legendából állította össze a *lectio-szövegeket*.”²⁴

***

Az eddig ismert változatok és az azokra vonatkozó szakirodalom ezen rövid ismertetése után közöljük a most előkerült változatot. A szöveget kísérő számjeles jegyzeteink a Bartoniek által alapszöveggént kiadott legendára (V-re, azaz a Nagyobb legendára) vonatkoznak, s a rövidebb eltéréseket, szóvariánsokat tüntetjük fel. A hosszabb eltéréseket, illetve a Kisebb legendával (C A B) való összevetés nem szóvariáns jellegű eltéréseit betűjeles jegyzeteinkben adjuk meg. Az eddig ismert változatokban nem szereplő szövegrészeket dőlt betűkkel emeljük ki. A ritkítás azon esetekben fordul elő, ha szövegünk a Kisebb legendával (vagy annak legalább egy variánsával) azonos módon tér el a Nagyobb legendától. Szövegkritikai jegyzeteinkben és a későbbiekben a legendákat a már ismerttetett betűjelekkel (V M — C A B) idézzük. A ma Grácban őrzött, egykori seitz-i kódexet a továbbiakban S betű jelzi. A szóelhagyást az *om.* (omittit), a szövegbetoldást az *add.* (addit) jelöli. Bartoniek kiadására az SRH II. és a megfelelő lap és sorszám utal. Az u és v betűket külön jelölés nélkül a mai helyesírási gyakorlat szerint írjuk.

¹⁹ MEZEY László: *Athleta Patriae. A korai László-irodalom kialakulása. Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez.* Szerk. MEZEY László. Bp. 1980. 19–55.

²⁰ FODOR Adrienne: *László-legendák a XV–XVI. századi magyarországi breviáriumban.* Athleta Patriae. Bp. 1980. 57–72.

²¹ 1506-ban és 1519-ben a pannonhalmiban, 1514-től az esztergomiban.

²² GOMBOS, F. A.: *Catalogus fontium historiae Hungaricae. III.* Bp. 1938. nr. 5028. (Gombos a Kisebb legenda szövegét a *Legenda sanctorum regni Hungariae* címen a 15. század végén és a 16. elején több kiadást megért nyomtatványból közölte.)

²³ Valószínű az I. számú breviáriumbeli változatról van szó.

²⁴ FODOR i. m. (20. sz. jegyzet) 64.

unde dicitur. no anstiphe cuores e clarus: no alioz iura dolosa
 seu violenta occupauit. Hic q in puentu mitor largu osuet.
 dicitur p acceptu bnficij agens? qd boni sensu i se dno alicui
 mltipauit. Intea nunciu raris puidencie ne tm deus ocul
 tui luctu. ne deus qesat caosa: p ptem vngariz gualz
 ac pote nouit ad huc quido p ore plurimu ad gualz adent
 tpe opanti? q s de elemi delance? qm sui dno dente
 pioni pegerit. i exemplis euidite. Tunc itaqz dimisit
 pncipe i pnt offo religiofific pficit. Tandem pncipis regni
 amba cu rege por Salomoe. sepms triphatis. neqz tm
 amalita cessantibz. n rege salomoe. aycaeli custodia d'centa.
 cu sensu pncipi i plebs totu vngarie. fehx regni fore tnt
 roe dicitur. In pncipis aut honor ambice. In qualz rex
 salmu cupidite. regm subiectm suscep. Tu n maritima
 hie regn digna occupari no vngi. no i rege coronari
 fecerunt. s i signa regis in se hie facies d'fr. cu honoe
 regie dignis offm. n ut pte s ut pte adpleant. Jam roe
 regie dignis offo digesse suscepto? qm se aut qte exhibuit
 plus e q ob queat explicat. No n. afflictoz diuice aut
 alio epab? cor a pofine. s emu pmentu boni se hie. illd
 ita abli d'ficio cupiebt. indefinenu opm magnimie p
 rebz. Tunc itaqz bongan i affici puidz i q'ho? veme i smoe?
 p hanc pmissioe. iust i iudice? fener i corrupcio. Sigilhe
 i orombz iugit i iustice? pau pli lugab? i q'oz i iura. se
 p'io opponet. Quas eatis epales q'ant. i sufficien? cas
 red d'itibz decant. labasqz p vngariam eatis. p pcentibz cleo
 fima p'limant. Tunc p' s' fac. rex h' d'z la? h'ult i iustice?
 t'iam ap' d'm em operunt. iuc cu m'ia m'itor q' expi
 m'ia p'barit. Quada siqte nocte m'ostriu waradiense.
 iux' q'betuaz s'nt. ut orat. Fem e aut d' i ore d'icau
 moraret cubiculariu? cu q' s' s' cu exp'ibat foris p'mmit
 moza cedio affo. fixit i iuto p' s' p' d'ndez d'm sui s'bi
 f'ato corpe. m'abli i acce p'leuati. Tu ne b'em v'm q'
 adhuc i iure c'p'nta. arna molet no p'meb? s' p'oga
 t'na m'itor facis. ad q' s'cu s'p'noz amu p'leuabz. p' d' h'
 laudat b'ffimoz. q'fima vngaroz irruerunt. i illic v'ito
 ac m'heres capanos ab d'uerunt. q' d' p' ai c'iaen q'f'ant.
 v'it i p'lauda magna in h'ebat q' maduaret. Tu fame
 p'barit e'at? amulius e' p' seorsu ab e'it' ore q'f'ant.

telos fime

i plorabē mīas dī. ut q̄ quidā filios isrl. māna d' celo plūge nūc
 erit p̄ xamū. fāme media. nō fructū itēne. Tāu fāce m
 oīe renūcāre. eae grex cuoz i bubaloz obuiant. et rat
 pō sunt i mediū eēae. repota fācite que. Tult. & q̄p
 d' inalibz q̄ sibi sufficiēbē. laudatez. i estīfāntes i tō sua p̄
 fānt. mīas p̄secuti. Ad est. d' alio sūto. affem. eis. tropoz
 tūntes boim opre amīstis. T. Clauz iste d' sūud. dū affai sūmo.
 plātaū deo cogitaz. h' ei p̄cāssim dīnt) oblatū est. ne corpi
 tōz. q̄ auctor vniūstis celi digna honōc. sūoqz iā sūmo
 ofouebē. i puluē dīctū) nūc p̄cēbē. Iē aūctē sūm p̄ca
 fias impetā. sōz corpa vībz dū stēpī regis. q̄ p̄n) vngā
 nō vīa saluf. dīnūbat. i filij ex hēmia. q̄ cū cet. fili) re
 gis vme. petet qz. & dīnt) reuelāi q̄ offīe possi. acēp) cēp)
 nīsu v̄gīntē deo s̄tīssimū. q̄ v̄lūptē q̄ūqz. q̄ s̄pēm
 p̄stīat i regnū sūcessīue. votū deo v̄gīntē obtrulit. corpa
 q̄s s̄a Gerhārdi mīas. i b̄tōz andree. i b̄ndā. v̄riāblī
 feat eleuari. s̄pēs q̄ rebz aduocū ei s̄tīngētibz. nūc dīna
 cū se dīctōis i dīctū) cēp) solūate medīcū. q̄ p̄n) q̄ v̄mā. q̄
 deo s̄a. p̄tōc bone bonoz auctōi. rebz. S̄tīntē & nē
 infīmā. i illūc s̄i optet mozi p̄p. quī aī splendor. i s̄iā s̄cē dī
 delno dubitāt. d' elīssīam. mozte eae q̄ redmā dīo hōbz
 s̄stīntē. Cēss) hō d' s̄as amīat. q̄ eos s̄ūmē. i totū) i p̄n)
 dī. p̄dīgos effecit. aī d' s̄mū) hō. illa mē mālīs vīte tō
 s̄mī. i p̄stā p̄ssīo. sic facē q̄ndū eis ondeit. s̄ vīctāe s̄ūa
 i dūlcēdīe. mozi p̄p. elīq̄uēt. hūc oīa. q̄ n̄ s̄t. s̄ vīdānt. eis
 corā eo. illo. T. Cēpēt & p̄ca) tālū amīatōz. i q̄ medīocre ap
 p̄cēt) locū omā) h̄ūc. fīde ac v̄c. s̄mū) hō. q̄ p̄hēdētē
 Cū. at s̄mū) s̄a Ladīslāi regis. notū) longē lūcēz dīssīdīssī.
 dūcē s̄ūcōz. locoz m̄oz. i alemānoz. itēn p̄cān) s̄tī
 ofouētē. i regē Ladīslāi. & s̄ūa qz dūcē ac p̄cēptōre s̄ūc. q̄z
 dī) p̄cērit. Cēz aūq̄ mōngīam. q̄ūcēt. quī) rex v̄c
 te regm n̄cā. nē bohēmos. i expēdīcōm q̄ fōū) s̄. v̄bī re
 fōū) cū honōc s̄ūo p̄cē. dū) iā regē) cogitaz. e gēndīe
 rep̄tma corpēt) v̄nībz oīe i cōp) oīno dēstīrū. T. Cōūcā
 tībz regm p̄ncīpīb) i dīcāt dīssīdīcōz s̄ūi corā imīo. Cūo
 aūctā) dīmōz. mīlī) dīe p̄lōgācū. S̄ūvīte p̄ssīm) v̄gīssīp
 adalū cētālīe. Cēz p̄ssīm) rex. acēptū) eulāssīa. s̄chac
 mēgīne. ad dū) i quē fīdēt) ēbī. q̄ toto dīlēt) rō) v̄c
 Cōūcā

dīn

Szövegközlésünk központosítása az alábbiak szerint alakul:

<i>a kéziratban</i>	=	<i>szövegközlésünkben</i>
. (pont)	=	. (pont)
: (vessző, alatta pont)	=	; (vessző)
⁂ (hurok, alatta pont)	=	; (apoztróf)
; (pont, alatta vessző)	=	; (pont, alatta vessző)

De Sancto Ladizlao rege ungarie

1. Beatus Rex Ladizlaus¹ ^aex illustri prosapia regum ungarie.^b
in ipso sue^{1a} nativitatis² exordio.

gracie dei propositum.

habitu corporis.

et vigore³ animi preferebat⁴

et natus premonstrabat⁴ infantulus,

qualis esset rex futurus;

providencia nimirum conditoris.

qui speciosus forma pre filiis hominum.

et innumerabilis sapiencie describitur⁷

sic ad similitudinem suam in operis sui vicario.

bone spei ac venture dignitatis fundamenta coniecit⁷

ut ex prima conposicione⁵ sui de⁶ corpore(!).⁷

corporis et mentis bone⁸ indolis⁹ puer ostenderetur,¹⁰

cuius vicem adultus tenere natus esset.

2. In hiis itaque primis gracie donis exortus⁷

Ladizlaus^{10a} est vocatus,

quod utique nomen non sine presagio futurorum.

videtur ei¹¹ esse impositum.^c

Prima itaque¹² sillaba nominis huius.¹³

Laus est per paragogen¹⁴

Dosis autem dans vel datum sive dacio,

Laos vero¹⁵ populus interpretatur.

¹ Ladislaus

^a *om. CAB*: ex illustri . . . notitia (SRH II. 515, 1—516, 20.)

^b *add. VM*: exortus . . . exortus (SRH II. 515, 2—18.)

^{1a} *om.*

² *add. sue*

³ *om.*

⁴ *monstrabat*

⁵ *add. decore*

⁶⁻⁷ *om.*

⁸⁻⁹ *om. add. elegans*

¹⁰ *ostenderet*

^{10a} Ladislaus

¹¹ *eidem*

^c *add. VM*: Nam . . . alludamus. *Postea ordo verborum*: Ladislaus . . . dicitur, laos . . . interpretatur, dosis . . . datio, prima . . . paragogen. (SRH II. 516, 8—9.) *In codicibus CAB hic textus posterius est.* (Cf. SRH II. 516, 26. et 520, 29.)

¹² *vero*

¹³ *eius*

¹⁴ *paragonen*

¹⁵ *enim*

Ladizlaus^{15a} quippe,¹⁶
Laus¹⁷ data populis sonat.¹⁸

3. Ipse quidem laus¹⁹ erat populis'
^dquia nacionibus gencium in quibus princeps²⁰ talis²¹ surrexerat,
gloriosum exstitit²² tanto rectore divinitus concessio visitari.
4. Crevit autem²³ puer'
et virtutibus ante diem ei contingentibus.
super²⁴ etatis²⁵ incrementa de virtute in virtutem proficiens,
cum ad primum²⁶ gradum discrecionis²⁷ ascendisset'
habita viri²⁸ dei per²⁹ fidem³⁰ noticia.
^esic illi amore totus inhesit,
ut non solum alia.
verum etiam semetipsum pro illo.
sibi diligendum estimaret.
Igitur spei et fidei radicibus fundatis in animo'
inspirante pariter et adiuvante deo,
statuit fieri per omnia rationi consentaneus,
naturam sequi'
modum servare'
innocenciam custodire'
iusticiam imitari,
promptum deo et hominibus officium exhibere.
5. Cum autem omnis laus virtutis in accione consistat'
propositi sui compos effectus.
cepit in actum vite devotus adducere,
que(?) religiosa conceperat meditacione dei siquidem dileccione.
qua(?) fortis ut mors viriliter erat armatus.
etatis in centiva perdomuit'
sublimitatem fortune calcavit,
et maiorem circa magnates vanitatum affluenciam.
viri boni delectacione.
suaviter effectus contempsit.

^{15a} Ladislaus

¹⁶ quasi

¹⁷ add. divinitus

¹⁸ dicitur

¹⁹ add. data

^d pro: quia . . . in quibus in VM: quia revera beata gens et laudabilis populus in quo (SRH II. 516, 14—15.)

²⁰ om.

²¹ add. princeps

²² extitit

²³ itaque

²⁴ superatis

²⁵ om. add. et in

²⁶ om.

²⁷ add. virtutis

²⁸ veri

²⁹⁻³⁰ om.

^e om. VM CAB: Sic . . . computavit. add. VM CAB: Christiane . . . pretulerat (SRH II. 516, 20—517, 16.)

6. *Gloriam itaque mundanam.
divicias item et dignitates'
potenciam simul et voluptatem'
in quibus optinendis.
ea opinione.
quod earum possessores.
nichil fatigant indigentes.
tota mortalium versatur intencio,
inter vanitates vanitatum computavit.
fOmnium quippe desiderabilium summam.³¹
deum esse non dubitans.
et in illius maiestatem tota virtute³² mentis³³ erectus'
εillud incessabili devocacione cordis affirmans bonum.
ad inimicas seculi huius illecebrabilis.
animum non inclinavit,
sed regum dignitate servata.
quod³⁴ suum est unicuique tribuens'
dilexit deum propter se,
et³⁵ mundana³⁶ propter deum.*

7. *Erat ergo devotus.³⁷
et fidelis³⁸ in creatorem'³⁹
benivolus in homines'⁴⁰
liberalis in extraneos'
munificus in subiectos'
misericors in afflictos'
validissimus oppressorum liberator,
h^tet paciencium necessitatem piissimus adiutor.*

8. *Talibus autem virtutibus animi decenter ornatus'
corporis et viribus et venustate,
in se laudabilem exhibebat.
iErat enim manu robustus.⁴¹
et kreverendi admodum vultus'*

¹ *Omnium . . . liberator in editione SRH II.: 518, 16—22. Codices CAB om.: Omnium . . . exhibebat.*

³¹ suorum

³² om.

³³ add. mentis

^ε om. VM CAB: illud . . . inclinavit, sed

³⁴ quid

³⁵ om.

³⁶ mundi contemptibilia

³⁷ fidelis

³⁸ devotus

³⁹ add. per votum et oblatum

⁴⁰ suam gentem

^h om. VM CAB: et paciencium . . . exhibebat.

ⁱ In editione SRH II. 517, 17.

⁴¹ fortis

^k om. VM CAB: reverendi . . . vultus. add. VM CAB: visu desiderabilis et secundum phisionomiam leonis magnas habens extremitates

statura⁴² procerus.

et⁴³ ceteris⁴⁴ hominibus ab humero supra eminens⁴⁵

ita quod exuberantem⁴⁶ in ipso donorum plenitudinem,⁴⁷
ipsa quoque dispositio⁴⁸ corporis⁴⁹ imperio digna declarat.⁵⁰

9. ^mCum vero tanta bonorum preminencia⁵¹ se videret gloriosum.

non in superbie tumorem est elatus⁵²

non aliorum iura dolose seu violenter occupavit'

sed ei qui sine preventu meritorum largiri⁵³ consuevit.

debitas pro acceptis beneficiis gratias agens,

quidquid boni⁵⁴ sensit in se divino cultui mancipavit.

Interea nutu⁵⁵ creatoris providencie.⁵⁶

ne tantum decus occultatum⁵⁷ lateret.

ne⁵⁸ virtus quiesceret ociosa'

presertim ungaricis gentibus utpote noviciis adhuc.

provido rectore.

plurimum indigentibus'

aderat⁵⁹ tempus oportunum.

quo scilicet deus et electum suum declararet,

et populum suum talis virtute⁶⁰ patroni⁶¹ protegeret.

et exemplis erudiret.

10. Electus itaque divinitus princeps.

et prius officio⁶² religiosissime perfunctus'

tandem perniciosis regni civibus.

cum rege ipsorum⁶³ Salomone.

sepius triumphatis,⁶⁴

nequaquam⁶⁵ tamen a malicia cessantibus'

⁴² add. quippe

⁴³ om.

⁴⁴ ceterisque

⁴⁵ preeminens

⁴⁶ exuberante

⁴⁷ plenitudine

⁴⁸ om.

⁴⁹ add. species

¹ In codicibus VM: regio dyademate dignum ipsum In codicibus CAB: imperio digna

⁵⁰ declararet

^m om. CAB: Cum . . . perquirebat

⁵¹ preeminencia

⁵² elevatus

⁵³ add. bona

⁵⁴ bonorum

⁵⁵ mira

⁵⁶ providencia

⁵⁷ occultum

⁵⁸ add. tanta

⁵⁹ add. iam

⁶⁰ om.

⁶¹ add. virtute

⁶² add. ducatus

⁶³ eorum

⁶⁴ triumphans

⁶⁵ nec

nisi rege⁶⁶ salomone.⁶⁷
 carcerali custodia detento.
 cum concensu principum et plebis⁶⁸ totius ungarie,
 felix regnum fore⁶⁹ tali *ratione*⁷⁰ *dicencium*;⁷¹
 sine peccatis⁷² aut honorum⁷³ ambicione'
 sine qualibet rerum⁷⁴ secularium⁷⁵ cupiditate,
 regni gubernaculum⁷⁶ suscepit.

11. Cum enim in arbitrio haberet regiam dignitatem occupari⁷⁷ non ungi.⁷⁸
 non in regem coronari festinavit'
 sed insignia regis ante se faciens deferri,⁷⁹
 cum honore⁸⁰ regie dignitatis officium.
 non ut presit sed ut prosit adimplevit.
 Iam vero regie dignitatis officio dignissime suscepto'
 quantum se aut⁸¹ qualem exhibuit,⁸²
 plus est quam verbis queat explicari.
 Non enim affluentibus divitiis aut aliis temporalibus cor apposuit'
 sed eternum pre mente bonum semper habens.
 illud insaciabili desiderio cupiebat,⁸³
 indesinencium operum magnanimitate perquirebat.

12. ^aErat itaque benignus in affatu⁸⁴
 providus in consilio'
 verax in sermone'
 constans in promissione'
 iustus in iudicio,
 severus⁸⁵ in corripiendo.^o
^pVigiliis⁸⁶ et oracionibus et⁸⁷ elemosinis⁸⁸ iugiter insistebat'

⁶⁶ om.

⁶⁷ add. rege

⁶⁸ consensu

⁶⁹ om.

⁷⁰ rectore

⁷¹ doctentium

⁷² potestatis

⁷³ honoris

⁷⁴ om.

⁷⁵ add. rerum

⁷⁶ gubernacula

⁷⁷ divinitus sibi vindicare

⁷⁸ inungi

⁷⁹ om.

⁸⁰ add. deferri

⁸¹ ac

⁸² exhibuerit

⁸³ add. illud

ⁿ In editione SRH II.: 518, 22—24. om. CAB: Erat . . . corripiendo. *Continuatio textus*
 in editione SRH II.: 519, 1—14.

⁸⁴ affectu

⁸⁵ serenus

^o add. VM CAB: in examinandis . . . gloriosum (SRH II. 518, 25—519, 14.). In codicibus
 CAB una pars huius textus posterius est (Cf. SRH II. 519, 24. et 520, 28.).

^p In editione SRH II.: 519, 14.

⁸⁶ Ieiuniis

^{87—88} om.

peccata populi⁸⁹ lugebat,⁹⁰
 et ⁴pro eorum iniuria.
 se periculis opponebat.
 Duas ecclesias episcopales construxit.
 et sufficientibus eas redditibus dotavit,
 aliasque per ungariam ecclesias.
 competentibus elemosinis sublimavit.

13. *Operibus ergo sanctis.*
 rex ladizlaus humiliter insistens'
 tantam apud deum gratiam optinuit,
 ut eius merita miraculorum experientia comprobarent.
¹Quadam siquidem nocte monasterium Waradiense.
²iuxta consuetudinem subiit.
 ut oraret.
 Factum est autem dum ³in oracione diucius moraretur'
 cubicularius eius qui⁹¹ solus eum⁹² expectabat foris.⁹³
 pre nimia mora tedio affectus.
 surrexit et intro⁹⁴ prospexit,⁹⁵
 viditque dominum suum glorificato corpore.
 mirabiliter in aere⁹⁶ sublevatum.

14. O vere beatum virum.
 quem adhuc in carne existentem.⁹⁷
 carnea moles non premebat,
 sed prerogativa meritorum s a n c t i t a s.⁹⁸
 a d c o n s o r c i u m⁹⁹ supernorum civium sublevabat.
 Post hoc latrunculi bissenorum.^{99a}
 confinia Ungarorum irruerunt.
 et illic viros ac mulieres captivos abduxerunt'
 quos ipse cum exercitu persequens.
 venit in solitudinem magnam,
 nec habebant quod manducarent.
 Et dum fame periclitaretur exercitus:
 avulsus est ipse seorsum ab eis'
 et in oracione prostratus.
 implorabat misericordiam dei'

⁸⁹ add. sui

⁹⁰ plangebat

¹ add. VM CAB: in ara . . . pausabat (SRH II. 519, 15—19.). om. VM CAB: pro eorum . . . comprobarent.

² In editione SRH II.: 519, 19.

³ om. CAB: iuxta consuetudinem subiit. add. CAB: aggressus est

⁴ om. CAB: in oracione diucius moraretur. add. CAB: prolixius oraret quidam

⁹¹ add. foris eum

^{92—94} om.

⁹⁵ introspexit

⁹⁶ aëra

⁹⁷ constitutum

⁹⁸ om.

⁹⁹ consortia

^{99a} Bysenorum

ut qui quondam filios israel.
 manna de¹⁰⁰ celo¹⁰¹ pluries¹⁰² nutrierat,
 populum¹⁰³ christianum¹⁰⁴
^ufamis inedia.
 non sineret interire.

15. Cum¹⁰⁵ surgens in¹⁰⁶ oracione reverteretur⁷
 ecce grex cervorum et bubulorum o b v i a v i t¹⁰⁷ ei,
 et cum ipso simul in medium exercitus deposita feritate convenit.
 Tulit ergo quisque¹⁰⁸ de¹⁰⁹ animalibus quantum sibi sufficiebat⁸
 laudantes deum¹¹⁰ et glorificantes¹¹¹ in sancto suo,
 per quem¹¹² fuerant misericordias¹¹³ consecuti.^v
^xAdest deus electis suis,
 affectum eis.¹¹⁴
 et¹¹⁵ oportunitatem boni operis amministrans.

16. Electus iste dei servus.
 dum affectu summo placita deo¹¹⁶ cogitaret⁹
 hoc ei potissimum divinitus oblatum est.
 ne corpora sanctorum.
 quos auctor universitatis celi dignatur¹¹⁷ honore.¹¹⁸
 suoque iam gremio confovebat,¹¹⁹
 in pulvere diucius iacere pateretur.
 Igitur auctoritate summi pontificis impetrata.
 sanctorum corpora.
 videlicet Beati stephani regis.
 qui primus ungaris viam salutis¹²⁰ demonstrabat¹²¹
 et filii eius¹²² hemerici.

¹⁰⁰⁻¹⁰¹ om.

¹⁰² pluens

¹⁰³ om.

¹⁰⁴ add. populum

^u om. CAB: famis . . . interire. add. CAB: fame perire non sineret

¹⁰⁵ Cumque

¹⁰⁶ ab

¹⁰⁷ obviat

¹⁰⁸ unusquisque

¹⁰⁹ ex

¹¹⁰ om.

¹¹¹ add. deum

¹¹² add. talem misericordiam

¹¹³ om.

^v Huc inseritur in codicibus CAB textus editionis SRH II. 519, 7—14. (Cum itaque . . . gloriosum) et 516, 8—13. (Nam si ethimologie . . . paragogen.)

^x om. AC: Adest . . . auctori retribuatur (SRH II. 520, 17 —521, 10.)

¹¹⁴ eisdem

¹¹⁵ om.

¹¹⁶ add. facere

¹¹⁷ dignabatur

¹¹⁸ honorare

¹¹⁹ confovens

¹²⁰ add. eterne

¹²¹ demonstravit

¹²² add. Sancti

qui cum esset filius regis unicus.
 peteretque.
 sibi divinitus revelari quid offerre deo posset acepci¹²³
 essetque¹²⁴ responsum virginitatem^{124a} deo gratissimam,
 contra voluptatem^{124b} coniugii.¹²⁵
 contra spem posteritatis in regnum¹²⁶ successure¹²⁷
 votum deo virginitatis obtulit,
 corpora quoque¹²⁸ sancti Gerhardi martyris.
 et beatorum Andree.
 et benedicti.
 venerabiliter¹²⁹ fecit elevari.¹³⁰

17. Hiis quoque¹³¹ rebus¹³² ad votum ei contingentibus.
 videns divine circa se dileccionis indicia'
 cepit sollicite meditari,
 quid pium quid unicum.
 quod¹³³ deo graciosus.¹³⁴
 pro tot bonis.
 bonorum auctori retribuatur.
 ¶ Statuit ergo¹³⁵ ire ierosolinam.
 et illic si oporteret mori pro christo'
 qui cum esset splendor¹³⁶ et figura substance dei deus,¹³⁷
 non dubitavit crudelissimam mortem crucis pro redimendis hominibus
 sustinere.

^z*Cesset homo de sanctis ammirari.
 quid eos sanguinis et tocius impendii prodigos effecerit'
 cum idem summum bonum.
 illa interminabilis vite tota simul et perfecta possessio.
 sic faciem quandam eis ostenderit'
 sic veritatem suam et dulcedinem.
 in cor ipsorum elinquerit,
 ut omnia quasi (?) non sint.
 sic videantur eis coram <eo> illo.*

¹²³ acceptius

¹²⁴ add. ei

^{124a} add. esse

^{124b} voluntatem

¹²⁵ add. et

¹²⁶ regni

¹²⁷ successore

¹²⁸ om.

¹²⁹ mirabiliter

¹³⁰ canonozari

¹³¹ ergo

¹³² diebus

¹³³ quidve

¹³⁴ gratissimum

^z Codices ab hoc duos textus praebent: VM et CAB. Noster textus = VM. (SRH II. 521, 11—27.)

¹³⁵ igitur

¹³⁶ add. glorie

¹³⁷ om.

^z om. VM CAB: Cesset . . . comprehendentem.

18. *Stupeat ergo potius talium ammirator,
quod mediocre appetitus locum umquam habuerit.
fide ac ratione.
summum bonum comprehendentem.*
19. Cum autem fama sancti Ladizlai^{137a} regis.¹³⁸
notum¹³⁹ eius¹⁴⁰ longe lateque diffudisset'
duces francorum.
loringorum.¹⁴¹
et alemannorum.
idem peregrinationis iter confoventes,¹⁴²
regem ladizlaum^{142a} sibi suisque ducem ac preceptorem fore.
concorditer petierunt.
Sed antequam^{aa} in ungarium convenirent'
pius rex urgente regni¹⁴³ necessitate.
contra bohemos in expeditionem profectus est,
^{bb}ubi reformata cum honore suo pace'
dum iam regredi cogitaret.
egritudine repentina correptus,
viribus corporis iniecit¹⁴⁴ omnino destitui.
20. Convocatisque regni principibus,
indicat dissolutionem sui corporis iam imminere.
Quo audito clamor multitudinis plangencium de morte piissimi regis,
usque ad celum extollitur.
Sed piissimus¹⁴⁵ rex.
accepta eukaristia.^{cc}
^{dd}feliciter migravit ad dominum,
in quem fideliter credidit'
quem¹⁴⁶ toto corde dilexit,
et¹⁴⁷ tota virtute quesivit.
21. Cadit ergo in solo rege ladizlao.
tota militum eius in christi sacramenta iuratorum expectatio,

^{137a} Ladislai¹³⁸ regisque¹³⁹ nomen¹⁴⁰ om.¹⁴¹ lothoringorum¹⁴² convoventes *add.* pium^{142a} Ladislaum^{aa} *Codices rursus eundem textum praebent.*¹⁴³ *add.* sui^{bb} om. *CAB:* ubi . . . cogitaret. *add. CAB:* ibique¹⁴⁴ cepit¹⁴⁵ om.^{cc} *add. CAB:* corporis et sanguinis domini nostri Ihesu Christi^{dd} *Ordo verborum in codicibus VM:* in quem (!) fideliter credidit, quam toto corde dilexit et quam toto corde quesivit, feliciter migravit ad dominum. om. *CAB:* et quam tota virtute quesivit¹⁴⁶ quam¹⁴⁷ *add.* quam

^{ee} *Heu magnifici triumphacionis regimine destituta.
O divine disposicionis inestimabilem viam;
Talisne preli.
tam ydoneum executorem'
expeditum in privatis'
magnanimum in publicis'
religiosum in divinis rebus'
tam sancti desiderii finem.
placuit non optinere.
A domino sanctum est istud,
et mirabile in oculis hominum.*

22. Planxit a u t e m .¹⁴⁸
eum universitas ungarorum.
clerus et populus'
simul in unum.
dives et pauper,
iuvenes et virgines.
^{ff}Lugubribus¹⁴⁹ indumentis squalidi'
continuo trium annorum spacio choreas¹⁵⁰ non duxerunt,
^{gg}omnisque musici generis instrumenta.
ultra¹⁵¹ tempus luctus siluerunt.
Cum¹⁵² vero de corpore eius Waradinum transferendo.
ubi scilicet sepeliri se mandaverat.
ob ardorem dierum canicularium.¹⁵³
longitudinem vie.
fidelium hesitaret arbitrium.
et¹⁵⁴ albensem ecclesiam que propius erat videretur esse declinandum'
venerunt interim¹⁵⁵ ad diversorium,
ubi pre labore ac tristitia fatigati dormierunt.

23. ^{hh}Cumque sopori¹⁵⁶ gravi¹⁵⁷ p l u s ¹⁵⁸ i u s t o ¹⁵⁹ morarentur¹⁶⁰

^{ee} *om. VM CAB: Heu . . . hominum*

¹⁴⁸ ante

^{ff} *In codicibus VM: lugubres, indumentis squalidi — in codice C: in vestibus squalidis — in codice A: in vestibus squalidi — in codice B: in vestibus lugubribus squalidi. (Chronicon pictum praebet: pre tristitia et merore scaldis induti.)*

¹⁴⁹ lugubres

¹⁵⁰ correas

^{gg} *Codices iterum duos textus praebent: VM et CAB. Noster textus plerumque codicibus VM congruit.*

¹⁵¹ intra

¹⁵² Dum

¹⁵³; add. et

¹⁵⁴ add. in

¹⁵⁵ iterum

^{hh} *Hoc loco textus noster textui codicum CAB congruit. Cf. in editione SRH II. 523, 1—5.*

¹⁵⁶ sopore

¹⁵⁷ gravati

^{158—159} om.

¹⁶⁰ essent

currus in quo positum erat corpus eius.
 sine subveccione.
 omnique¹⁶¹ amminiculo¹⁶² cuiuslibet animalis,
 recto itinere¹⁶³ ferebatur.
 E v i g i l a n t e s¹⁶⁴ autem et currum non invenientes'
 constriptati valde,
 ceperunt per loca discurrere.
 Invenieruntque currum versus Waradinum ultro currentem,
 et sanctum corpus in eo positum.
 Videntes itaque miraculum.
 quod videlicet corpus [! corpus] Beati confessoris ad locum ubi sepulturam
 ipse sibimet elegerat.
 divinitus portaretur'
 kk^{kk}ei qui mirabilis est in sanctis suis.
 gracias agentes,
 iter suum sine omni hesitatione¹⁶⁵ direxerunt.¹⁶⁶

24. Quo¹⁶⁷ cum venissent.¹⁶⁸
 et officium humanitatis exhibentes.
 sepulture e i u s¹⁶⁹ assisterent'
 quidam de circumstantibus.
 dicebat fetere¹⁷⁰ corpus eius,¹⁷¹
 reliquis omnibus.
 suavissimam odoris fragranciam.
 scienciis.
 Retortum est ergo¹⁷² mentum eius.¹⁷³
 a d^{173a} d o r s u m^{173b} e i u s,^{173c}
 e t r e f l e c t i¹⁷⁴ non poterat.
 Qui seipsum¹⁷⁵ ulcione divina¹⁷⁶ videns esse percussum,
 miserabiliter eiulando clamabat dicens(?);
 Peccavi in sanctum dei'

¹⁶¹⁻¹⁶² om.

¹¹ Codices rursus eundem textum praebent: cuiuslibet... portaretur (SRH II. 523, 12-18.)

¹⁶³ add. Waradinum ultro

¹⁶⁴ Vigilantes

^{kk} Codices iterum duos textus praebent: VM et CAB. Noster textus = VM: ei qui... exhibentes (SRH II. 523, 20-26.)

¹⁶⁵ add. versus Waradinum

¹⁶⁶ reduxerunt

¹⁶⁷ om.

¹⁶⁸ om. add. igitur ad predictam civitatem pervenissent

¹⁶⁹ ipsius

¹⁷⁰ om.

¹⁷¹ add. fetere

¹⁷² igitur ilico

^{173-173b} om.

¹⁷⁴ flecti

¹⁷⁵ add. divina

¹⁷⁶ om.

et procidens ad sepulchrum sancti ladizlai^{176a} regis,
misericordiam eius ut sanaretur.
inplorabat.

Avulsa est itaque cutis cum carne mento¹⁷⁷ suo¹⁷⁸ que dorso¹⁷⁹ inheret at'
et ipse quidem sanitatem recuperabat,¹⁸⁰
sed cicatrix rupte cutis in mento eius occaluit.

¹¹Sic ergo deus.
eundem¹⁸¹ percuciendo sanans,
timendum se pariter et amandum ostendit.^{mm}

25. ⁿⁿPreterea¹⁸² quidam¹⁸³ miles urgente necessitate.

argenteam¹⁸⁴ scutellam s u a m.¹⁸⁵
quam patri suo prius¹⁸⁶ pius rex donaverat'
cuidam comiti venalem exposuit,
q u a m¹⁸⁷ idem comes ardore cupiditatis illectus.
a se furtim sublatam¹⁸⁸ confinxit.^{oo}

^{pp}Per sententiam i t a q u e¹⁸⁹ iudicariam decretum¹⁹⁰ e s t,¹⁹¹
quod eadem scutella super sepulchrum sancti¹⁹² Ladizlai^{192a} poneretur,
ut comprobaret¹⁹³ dominus.
u t e r¹⁹⁴ illorum eam iuste deberet habere.

26. Comes ergo nimium de se presumendo (!).

scutellam accepturus.¹⁹⁵
sepulchrum a p p r o p i n q u a v i t'¹⁹⁶
statimque cecidit q u a s i¹⁹⁷ mortuus.
vehementer attonitus.

^{176a} Ladislai

¹⁷⁷ menti

¹⁷⁸ sui

¹⁷⁹ add. eius

¹⁸⁰ recuperavit

¹¹ om. CAB: Sic ergo . . . ostendit (SRH II. 524, 3—4.)

¹⁸¹ illum

^{mm} add. VM: Necessarium . . . transmittit (SRH II. 524, 4—29.)

ⁿⁿ In editione SRH II.: 525, 30.

¹⁸² om.

¹⁸³ add. itaque

¹⁸⁴ om.

¹⁸⁵ om. add. argenteam

¹⁸⁶ om.

¹⁸⁷ om. add. sed eam

¹⁸⁸ add. esse

^{oo} add. V: Rex itaque . . . confidens (SRH II. 524, 33—525, 2.)

^{pp} In editione SRH II.: 525, 2.

¹⁸⁹ om.

¹⁹⁰ decrevit

¹⁹¹ om.

¹⁹² add. regis

^{192a} Ladislai

¹⁹³ comprobaret

¹⁹⁴ quis

¹⁹⁵ add. ad

¹⁹⁶ accessit

¹⁹⁷ velud

nec¹⁹⁸ scutellam poterat¹⁹⁹ recipere,
nec de terra poterat resurgere.⁹¹

27. ⁸⁸Pauper vero ad sepulchrum humiliter accedens
quod suum erat.
Deo gratias agens accepit.^{tt}

III. Szövegproblémák a Szent László-legendában

A legenda ezen változatának teljes kiértékelésére, szövegösszefüggéseinek megállapítására nem vállalkozunk. A kritikai jegyzetek, összefüggések készítésekor észlelt megfigyeléseinket azonban közreadjuk, azok talán segítenek e szerteágazó munka elvégzésében. Igyekszünk megfogalmazni az eddigi szakirodalomra vonatkozó álláspontunkat is.

1. Legendánk hol a Nagyobb legendával, hol a Kisebbel egyezik. Az egyezések és eltérések mértéke olyan, hogy a három változat (V M — C A B — S) egyike sem vezethető le a másiktól. A nagymértékű szövegegyezéseket figyelembe véve Bartoniekkal együtt állíthatjuk, hogy egy feltételezett összövegnek, mint közös forrásnak léteznie kellett.

A közös forrás (egy őslégenda) létezését a három legendaváltozat aprólékosabb egyezéseivel is bizonyíthatnánk, nemcsak a betűjeles jegyzeteinkben felhozottakkal. Számjeles kritikai apparátusunk csak a Nagyobb legendához viszonyít. Bőven akad azonban olyan hely is, ahol szövegváltozatunk és a Kisebb legenda azonos módon tér el a Nagyobb legendától. Ezek egy részét ritkítássai jelölni tudtuk. Máskor a Kisebb és a Nagyobb legenda szövege egyezik, s csak új változatunk hoz eltérő szöveget. Az sem ritka, hogy az újonnan közölt szöveg a Nagyobb legendával mutat egyezést, s a Kisebb legenda tartalmaz variánst. Ezen utóbbi állításunk bizonyítékait sem betűtípussal, sem jegyzeteinkben nem volt módunk feltüntetni. A Bartoniek által hozott változatok közt azonban bőven lehet találni ilyeneket.

2. A feltételezett őslégenda semmiképpen sem lehetett a Fodor által közölt breviáriumbeli változattal (II.) azonos. Feltételezésünk szerint a breviáriumbeli változatok mindegyike a Kisebb legendából keletkezett szerkesztmény, annak lineárisan is követett rövidített változata. A második változatban szereplő Priamos-hasonlat pedig humanista-kori (15. század végi, 16. század elejei) betoldás, így a jobb szöveg (?) késői, tudatos szerkesztés eredménye. Ezzel eleve elesne azon vizsgálat szükségessége, hogy e breviáriumbeli változat legendának készült-e, vagy pedig a kanonizáció során használták fel.²⁵

Nehéz ugyanis bizonyítékok nélkül elképzelni az olyanfajta szövegalkulást, melyben a legendának immár három összefüggő, ám sok ponton el is térő ágai (V M — C A B — S) a 16. századi breviáriumból előkerülő változat bővítményei volnának. Ez akkor volna lehetséges, ha a Bartoniek által helyesen feltéte-

¹⁹⁸ neque

¹⁹⁹ potuit

⁹¹ *add. VM:* Dum igitur . . . secula seculorum Amen. (SRH II. 525, 9—526, 31.)

⁸⁸ *om. VM:* Pauper . . . accepit.

^{tt} *add. CAB:* Nostris quoque . . . secula seculorum Amen. (SRH II. 525, 10—527, 10.)

²⁵ FODOR i. m. (20. sz. jegyzet) 64.

lezett, és a most közölt szövegváltozattal is megerősített őslenda szövege lenne ezen 16. század eleji változat bővítménye.

Természetesen azt a lehetőséget nem tarthatjuk kizártnak, hogy Szent László Priamos hasonlatának volt valaminémű szöveghagyománya. Ez azonban — nézetünk szerint — jelenleg csak a feltételezés szintjén áll. S ha el is fogadjuk e feltételezést, akkor is csak a hasonlatra (Szent László külsejének a leírására) és nem a breviáriumbeli változatok Kisebb legendával egyező szövegére vonatkozik.

3. A szakirodalom szerint a legenda eddig ismert kettős szöveghagyományozódása feltételezte, hogy az őslenda összeállításánál forrásként használták fel azt a krónika-változatot, amelyet később a Képes Krónika szerkesztője is használt.²⁶ A krónikából való átvételek az egyes változatokban eltérő mértékben maradtak meg.

Alábbi áttekintésünkben bemutatjuk — Bartoniek kiadása alapján — a krónikában és legendaváltozatokban (a most közölt legendát is bevonjuk vizsgálatunkba) egyező szövegrészeket.

Csak a Nagyobb legendában fordul elő

László származásáról, Magyarországról és Magnus (Géza) királyról
Lászlót külföldi vezérek kéri vezérüknek

SRH II. 515, cap. 1.

SRH II. 521, 26—27.

(A Bartoniek által adott párhuzamos rész pontos lelőhelye: Chron. cap. 139.

Az összefüggés nem tűnik elég meggyőzőnek.)

A Nagyobb és Kisebb legendában is előfordul

László megveti a földi dicsőséget

SRH II. 516, 22.

(Új változatunk jóval bővebb szöveget ad: S 5, 1—9.)

László erényeinek felsorolása

SRH II. 517, 11—13.

László szelídsége az ítéletekben

SRH II. 518, 27—28.

László, a kegyes király

SRH II. 519, 2—6.

A Nagyobb legendában és új szövegváltozatunkban is előfordul

László növekedése az erényekben

SRH II. 516, 18—19., ill. S 4, 3.

(Lehet egyszerű szófordulat is, nem bizonyos, hogy átvétel.)

Salamon börtönben tartása

László királlyá választása

SRH II. 518, 2—3., 6., ill. S 10, 8—9., 13.

(Inkább csak tartalmi egyezés.)

Mindhárom változatban megvan

László nevének etimologizálása

SRH II. 516, 8—13.; 520, 29., ill. S 2, 5—10.

A királyi sereg élelmezése a besenyők betörésekor

SRH II. 520, 8—9., ill. S 14, 12.

(A Bartoniek által adott párhuzamos rész pontos lelőhelye: Chron. c. 90.)

László a csehek ellen vonul és halála előtt összehívja a főembereket

SRH II. 522, 4—5., ill. S 20, 1.

(Lehet egyszerű szófordulat, nem biztos, hogy átvétel.)

László gyászolásakor a magyarok ruhaviselete és a zeneszerszámok elhallgatása

SRH II. 522, 12—20., ill. S 22, 4—10.

(Bár a ruhaviseletnél valamennyi szövegváltozat eltérő, mind összefügg a Képes

²⁶ L. a 16. és 17. sz. jegyzeteket.

Krónikában levő Szent István siratásával.
Cf. SRH II. 509—510.

Hasonló a helyzet a zeneszerszámok elhallgatásának megfogalmazásánál is.)

Néhányszor már a felsoroláshoz is megjegyzést fűztünk. Azon kérdés, hogy az őslégenda, vagy az őskrónika használta-e fel forrásként a másikat, az új változat előkerülésével — s esetleg más szövegek bevonásával — újra átgondolandó. Bartoniek és Gerics érvelését ugyanis teljesen logikusnak, helytállónak találtuk. Szövegünk néhány helye azonban ellentmond azon megállapításuknak, hogy az őskrónika volt forrása az ősllegendának.

Például a László név etimologizálása esetében. E szövegrész előfordulása:

V M (Nagyobb legenda)

Ladislaus est vocatus . .

Nam si ethimologie nominis eius alludamus,

Ladislaus quasi laus divinitus data populis dicitur.

Laos enim populus interpretatur,

dosis autem dans vel datum sive datio.

Prima vero sillaba nominis eius laus est per paragogen.

Ipse quidem laus data erat populis . . .

Erat enim magnus et munificus secundum nomen suum gloriosum.

C A B (Kisebb legenda)

Erat enim magnus et munificus secundum nomen suum gloriosum.

Nam si ethimologie nominis eius alludamus,

Ladislaus quasi laus divinitus data populis dicitur.

Laos enim populus interpretatur,

dosis autem dans vel (in C: alias) datum sive datio.

Prima (in A et C: Hec prima) vero sillaba nominis eius laus est per paragogen (in C: paragogenem).

A Képes Krónikában (SRH I. 404.)

Erat enim magnus secundum nomen suum maximum.

Nam si ethimologie nominis eius alludamus,

Ladislaus quasi laus divinitus data populo dicitur.

Laos enim populus interpretatur,

dosis autem dans vel datio sive datum.

Prima enim sillaba nominis eius laus est per paragogen.

A fentiek alapján Gerics megállapításai: a Kisebb legenda két helyen közelebb áll a krónikához. 1. Az „erat enim magnus” elhelyezkedésében, 2. A név etimologizálását nem szövi tovább, miként a Nagyobb legenda (Ipse quidem laus erat populis). Ám mindkét legendaváltozat azonos módon igyekszik gördülékennyé tenni a krónikának az egyik helyen meglehetősen nehézkes elbeszélését, mégpedig a krónika *enim* szavának *vero*-ra változtatásával. Ezen kívül a név etimológiáját bevezető krónikamondathoz képest a legendák a bőkezű (*munificus*) jelzőt jellegzetes többletként tartalmazzák. Mivel pedig a bőkezűség előtérbe állítása a legendáról változtatása (ezt Gerics a korábbiakban bizonyította), annak a legendákban a krónikával szembeni többletként való előfordulása biztos jele annak, hogy a legendák itt is átalakították a krónika eredetibb szövegét.²⁷

²⁷ 17. sz. jegyzet, 125.

S (Új szövegváltozatunk)

Ladizlaus est vocatus . . .

Prima itaque sillaba nomine huius laus est per paragogen,
dosis autem dans vel datum sive datio.

Laos vero populus interpretatur.

Ladizlaus quippe laus data populis sonat.

Ipse quidem laus erat populis . . .

E változat a logikusabb, de nem problémamentes szöveg. Elhelyezkedésében olyan, mint a Nagyobb legendáé, amely kimutatásunk szerint a legtöbb egyezést mutatja a krónikával. Két eset lehetséges: vagy az, hogy az új változat összeállítója (leírója) belenyúlt a szövegbe, s az etimológiai fejtegetést „rendbe szedte”, vagy az, hogy a több helyütt fennmaradt szövegrész közül egy régiebb, helyes változat nyomait őrzi. A kérdést egyelőre nyitva hagyjuk, később azonban még visszatérünk rá.

4. A most közölt legendaváltozatban nem találtunk további új közös szöveget a krónikával. A László halála miatt gyászolók ruházatának és az elnémult hangszerek leírásában szövegünk a Nagyobb legendával egyezik.

5. Legendaváltozatunk nemcsak új szövegrészeket tartalmaz, hanem több esetben jelentésváltoztató variánsokat is. Külön figyelemre méltó, hogy a Nagyobb legenda lineáris zökkenőjét nem tartalmazza.²⁸ Ott ugyanis Szent Lászlót királyként jellemzi a legenda összeállítója már királlyá választásának elbeszélése előtt. Itt a gondolkodni kezdő, a hit lényegét megértő ifjú határozza el, hogy „hű lesz meggyőződéséhez, a természetet követi, a mértéket megőrzi, az ártatlanságot oltalmazza, a jogszerűséget megtartja, Istennek és embereknek tettekre szelven szolgálóat végez”. A hízogó világ dicsőségét esendőnek és átmenetinek tartotta — olvashatjuk a Kisebb és Nagyobb legendában. Új változatunk részletesebben és jobban előkészíti László akarata ellenére történő királlyá választását. A kísértéseket legyőzve, a mágnás urak közti hiúságok nagy bőségét megvetette s a hiúságok hiúságai közé sorolta a földi dicsőséget, gazdagságot, hivatali méltóságokat és a gyönyört, amelyek megtartása körül forog a halandók minden igyekezete. Nem fordult a csábító világ ártalmaitól felé.

László lelki erényeinek leírása után testi erejét és szépségét mondja el legendánk. Erőtéljes a keze (az eddig ismert változatokban a *fortis* alak, itt az erőteljesebb *robustus* szerepel), tekintete szerfölött tiszteletreméltó, termete hatalmas, a többi ember közül vállal kimagasló (tehát sem az oroszlanos, sem a Priamos-os változat nem szerepel). Testi felépítése önmagában is uralomra méltóvá tette.²⁹

Szövegünk László Istentől kiválasztottságának megokolása után említi, hogy a princeps tisztét igen vallásosan töltötte be. A Nagyobb legenda *ducatus* szava azonban hiányzik.

Aztán egész Magyarország főembereinek és népének egyetértésével bűnök vagy tisztségek keresése,³⁰ a világi dolgok bárminemű vágya nélkül vállalta az ország kormányzását. E mondatba beleékelve a Nagyobb legenda *felix regnum*

²⁸ Erre HORVÁTH János figyelt fel, i. m. (15. sz. jegyzet) 190—191.

²⁹ A Nagyobb legendában: *corporis species regio diademate dignum . . .*, a Kisebb legendában: *corporis species imperio digna . . .*, új változatunkban: *dispositio corporis imperio digna*.

³⁰ A Nagyobb legendában: *sine potestatis aut honoris ambitione . . .* új változatunkban: *sine peccatis aut honorum ambitione*.

tali rectore decentium betoldás helyett a jobban megokoltságához illőbb *felix regnum tali ratione dicentium* változat áll. A mondat *sine peccatis* kifejezése esetleg a rövidítést rosszul feloldó másoló tévedése. Ha nem az, akkor ezen a ponton szövegünk újabb bizonyítékul szolgál a legendák idoneista felfogásához. A Szent László-mise oratiojának „modo deliquens” Lászlójától itt még messzebbre kerültünk, mint az eddig ismert változatokban.³¹ Ugyanakkor legendánk nem domborítja ki olyan nagy mértékben László iustus voltát, mint az eddigi változatok.

László királyi tisztét szolgálatnak fogta fel, s ebben az állapotban sem szűnt meg a gazdagság bősége és a földi dolgok helyett kielégíthetetlen kívánsággal vágyódni az örök jóra. Mint király jóságos volt a szólásban (a Nagyobb legenda az *affectus*, szövegünk az *affatus* szót hozza), megfontolt a döntésben, igaz beszédében, állhatatos ígéretéhez, szigorú a korholásban (a Nagyobb legendában a *serenus* alak nyilvánvalóan másolási hiba eredménye a *severus* helyett, amely nemcsak a fentebbieknek, hanem a történeti László alakjának is jobban megfelel). Folyton böjtölt, imádkozott, alamizsnálkodott, siratta a nép bűneit, s magát veszélyeknek tette ki miatta. Két püspöki egyházat alapított, a többi egyházat is illően támogatta.

Érdemeit már életében csodák igazolták. A váradi kolostorban történt virasztása és földről való felemelkedése, majd a besenyők betörése és a királyi sereg csodás táplálásának leírása után Szent István, Imre, Gellért, Boldog András és Benedek testének tisztelettel való felemeltetése következik. (A Nagyobb legendában *mirabiliter fecit canonizari*, új változatunkban: *venerabiliter fecit elevari*.)

A különbségek ellenére szövegünk inkább a Nagyobb legendával egyezik. László azon elhatározása után, hogy Jeruzsálembe megy, s ha kell, meghal ott Krisztusért, a szentek véruket és egész vagyontukat tékozló voltáról elmélkedik legendánk összeállítója a csak ebben a változatban előforduló szövegrészben. A külföldi vezérek László vezetésével akartak a Szentföldre menni, de ő a csehek ellen vonult, s visszatérte előtt, magához vévén az Oltáriszentséget, meghalt.

Itt ismét érdemes a legendák hármasszöveghagyományozódását megvizsgálni.

Nagyobb legenda (V M)

... rex accepta eukaristia,
in quem (in M: quam) fideliter credit,
quam toto corde dilexit,
et quam tota virtute quesivit,
feliciter migravit ad dominum.

Kisebb legenda (C A B)

... rex accepta eucharistia
corporis et sanguinis domini nostri Jesu Christi,
in quem fideliter credit,
et quem tota mente dilexit,
feliciter migravit ad dominum.

Új változatunk (S)

... rex accepta eukaristia
feliciter migravit ad dominum,

³¹ A kérdés szerzteágazó irodalmából l. GERICS i. m. (17. sz. jegyzet) és MEZEY i. m. (19. sz. jegyzet) 22—24., 46.

in quem fideliter creditit,
quem toto corde dilexit
et tota virtute quesivit.

Új változatunk ad helyes sorrendet. Úgy tűnik, hogy a Nagyobb legenda döccenőjét magyarázza meg a Kisebb a betoldott értelmezéssel. A Nagyobb és Kisebb legenda összefüggésében itt fordított tehát a helyzet, mint a László név etimologizálásakor volt, ahol Gerics azt állapította meg, hogy a Nagyobb legenda szövi tovább a Kisebbet. Új változatunknál ismét az a helyzet, hogy vagy az összeállító javította ki a romlott szöveget, vagy egy régibb, még a romlás előtti állapotot tartott az fenn.

László halála után újabb, eddig ismeretlen szövegrész következik: felkiáltás formájában az oly kiváló királytól az elszakadás keserűsége és az abba való bele-nyugvás. Valószínű, hogy a legenda régibb rétegei ütnek át szövegünkön: a siratás konkrét helyzetben történik, s nem csak egy formulának Lászlóhoz kapcsolásáról van szó.

A továbbiakban hol a Nagyobb, hol a Kisebb legendával egyezik szövegünk: a siratás és a gyászolás, a temetés, majd a sírnál történt két csoda leírását olvashatjuk.

6. Ezek után ismét feltesszük a kérdést: vajon az általunk közölt legenda összeállítójától, vagy régibb rétegből származnak a Nagyobb és Kisebb legendától való eltérések legendáriumunkban? A jelek az utóbbira mutatnak. A döntés előtt meg kell majd vizsgálnunk azokat a legendákat, amelyek az általunk most közölt László-legendával azonos kötetben, azonos rendeltetéssel, esetleg azonos szempontú szerkesztéssel készültek.

7. A László-legenda most közölt szövegváltozatából hiányoznak azok a részek, melyeket Bartoniek, a Benedek váradi püspök által a 13. század utolsó évtizedében szerzett Szent László-beszédekkel³² összehasonlítva a legendát, egyezésként megjelölt.³³

IV. Temesvári Pelbárt Szent László-legendájának forrásáról

Ha az eddig tárgyalt három legendaváltozatot összehasonlítjuk a Temesvári Pelbárt által közölt Szent László-legendával,³⁴ további értékes megfigyeléseket tehetünk.

Kezdetben egyértelműen az S változattal egyezik: néhol kivonata annak. Azonos a lineáris sorrend, olyan részleteket és szavakat hoz, amelyek a Nagyobb és a Kisebb legendából is hiányoznak.

Pl.

Sic fide et amore totus deo inhesit
... manu robustus

Cf. S 4, 6.
S 8, 4.

³² A beszédek kiadása: LUKSICS Pál: *Szent László király ismeretlen legendája*. Bp. 1930. 29—35.

³³ SRH II. 512—513. Bartoniek megállapítása szerint a legendát a beszédek forrásként felhasználták.

³⁴ A 16. század elején sok kiadást megért *Pomerium de sanctis* II. részének 14. beszédekében (De sancto ladislao rege. Sermo primus cum legenda). A 15. beszéd végén a legendát kiegészítő további csodás gyógyulásokat mond el Pelbárt. Ezeket is bevontuk vizsgálatunkba.

... nutu divino	S 9, 7.
... duas ecclesias episcopales construxit et sufficientibus redditibus dotavit	S 12, 12—13.
... seipse periculis exponebat	S 12, 11.
... sanctis operibus insistens humillime, tantam apud deum gratiam obtinuit, ut eius merita miraculorum experientia comprobarent.	S 13, 1—4.

Ám mindezen egyező vonalvezetés és szövegek közt többször is elővillan egy-egy, a másik változatokból ismert jellegzetes szóhasználat.

Pl.

... corporis species imperio digna declaret	Cf. SRH II. 517, 21. (B)
... benignus in affectu	SRH II. 518, 23. (V M)
... peccata populi amarissime plangebat	SRH II. 519, 15. (V M C A B)
... virum quem in carne molem constitutum	SRH II. 520, 2. (V M C A B)
... non sineret fame perire	SRH II. 520, 27. (C A B)

A királyi hadsereg csodás táplálásának leírása után László igazságos voltát emeli ki Pelbárt, mégpedig szó szerint követve a Kisebb legenda C variánsát. (Az S-ből hiányzik ez a rész.)

Rigorem quippe iustitie lenitate temperans misericordie, talem se erga subditos exhibebat, ut potius ab eis amaretur, quam timeretur. In examinandis iudiciis non tam iudicare quam iudicari sibi que magis terribile iudicium imminere credebat quam his qui ab eo iudicabantur.

Továbbra is a Kisebb legendát (annak C variánsát) nyújtja rövidítve Pelbárt szövege: a Jeruzsálembé menés terve, a csehek ellen vonulás, László halála és siratása (*in vestibus squalidis*, mint a C-ben). Attól a résztől azonban, hogy a holttestet Fehérvárra akarták vinni a Nagyobb legendával és az S-sel mutat egyezést. A sírnál történt csodák leírásánál ismét szó szerinti egyezéseket találunk, hol a Kisebb legendával (A C: a kanonizáció idején csillag megjelenése a monostor felett — egy fiú kezéből és lábából hiányzó csont pótlódása — az aranyése története [ez utóbbi néhol csak tartalmilag egyezik Pelbárt szövegével.],³³ hol a Nagyobbal (a szegény szűz visszanyeri látását — a nemes lány szemével történt dolgok).³⁴ Az utóbbi csodák csak a Nagyobb legendában találhatók meg. Pelbárt csak tartalmilag követi szövegüket.

Mindössze néhány olyan láncszem maradt a Pelbárt által közölt legendából, aminek megfelelőjét nem tudtuk kimutatni az ismert három legendaváltozathoz. Pelbárt hozzátoldása az az eset, amikor azt meséli el, hogy „Én is láttam egy minorita frátert”, aki Szent László sírjánál nyerte vissza szeme világát.

Ugyancsak hiányoznak az ismert változatokból az alábbi részek:

A Boldogságos Szűz közbenjárása László királlyá koronázása érdekében:
Cumque nutu divino, et ut fertur, Beata Virgine Maria quasi in visione apud filium pro ipso intercedente, in regem Hungarie coronatus foret . . .

László tekintetének jellemzése:
... quasi angelici reverendi vultus . . .

A halott király testét vivő kocsit angyalok mozgatják:
... currum . . . versus Waradinum, quo divinitus per angelos portabatur . . .

A kibicsaklott nyakú ember gyógyulásakor a confessorról (Lászlórol) szóló mise introitusát énekelték az angyalok:

Dicitur etiam quod audite sunt tunc voces angelorum canentium introitum misse de confessore:

Mindezek után felmerül a kérdés: vajon milyen forrás(oka)t használhatott Pelbárt? Ha a ma ismert változatokból dolgozott volna, akkor — szövegelemzésünk szerint — mindháromat kellett volna használnia. Ez esetben a fennmaradt láncszemeket máshonnet kellett volna merítenie. Valószínű azonban, hogy olyan — a ma ismert három változat mindegyikénél terjedelmesebb — legenda állt Pelbárt rendelkezésére, amelyet ma nem ismerünk.

***

A Szent László-legendák változatainak összefüggéseiről mondott észrevételeinkkel — miként a szövegközléssel is — az volt a szándékunk, hogy a csak kevés változatban fennmaradt középkori szövegünk alaposabb vizsgálatára ösztönözzünk. Munkánk során nem léptünk túl szövegkritikai törvényszerűségek által megengedett következtetéseken. Többször csak az észlelt tényt vagy problémát rögzítettük.

Megfigyeléseink alapján úgy gondoljuk, hogy a szakirodalomban eddig hangsúlyozott elsőség kérdését (ti. hogy a gesta, vagy a legenda használta fel a másikat) jóval árnyaltabban kell felvetni. A ma ismert legrégebb szövegek a 14. századból valók. A 11. század végéről való gestának, illetve a 12. század végén keletkezett legendának többféle szöveghagyománya volt, s esetleg többszöri tudatos átalakítással is számolnunk kell. Ezek az átalakítások ma rejtve vannak előttünk, csak elvéve tudjuk egy-egy helyen kitapintani azokat. Nem ismerjük, csak kikövetkeztethető az a változat (vagy annak valamiféle hagyományozódott szövege), amelyet a szenttéavatáshoz használtak. Ennek mindenképpen tartalmaznia kellett László életleírását és a sírnál történt csodákat. Úgy tűnik, hogy a ma ismert változatok ebből a teljesebb (cikkünkben ősgestának nevezett) formából származnak. Ennek rövidített változatait breviáriumi és épületes olvasmányként, vagy prédikációkban használták.

Alaposabb szövegelemzéssel és más módszerek bevonásával talán ki lehetne szűrni a később a legendához kapcsolt, s annak törzsszövegénél későbbi, többnyire az általánosság szintjén maradó részeket. Esetleg valószínűsíthető az is, hogy a többféle változatban fennmaradt részek vagy egyes szavak közül melyik változat a régibb. Pl. a *manu fortis* és *manu robustus* közül valószínű, hogy a szenthez inkább illő *fortis* a későbbi, míg a konkrétan testi tulajdonságot kifejező *robustus* a korábbi stb. A rövidített vagy későbbi változat által megőrzött rétegek vizsgálatunkban egyértelműen bizonyították, hogy a Szent László-legenda szöveghagyományozódásának ma csak töredékét ismerjük.

SZELESTEI N. LÁSZLÓ

Ein neuer Fund zur Textüberlieferung der Ladislaus-Legende

In einer Sammelhandschrift der Universitätsbibliothek Graz (Vorbisitzer: Kartaue Seitz) steht an erster Stelle ein Legendar aus dem 14. Jahrhundert mit der Vita des Heiligen Ladislaus, König von Ungarn. Dieser Text wurde oben abgedruckt und kritisch untersucht. Seit der im Jahre 1938 erschienenen kritischen Ausgabe der Ladislaus-Legende ist dies der erste Textzeuge, welcher bedeutende neue Lesarten bzw. selbständige Partien bietet. Das Alter der Handschrift sichert ihr einen vornehmen Platz in der Geschichte der Textüberlieferung.